

УДК 023.5.088.6 : [351 : 004] (477)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОМУ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

ПЛАХТІЙ Альона,

аспірантка,

Київський національний університет культури і мистецтв, вул. Є. Коновальця, 36, м. Київ, 02000, Україна, e-mail: bonheur_1317@ukr.net.

У статті розглянуто й проаналізовано проблему дефіциту кваліфікованих кадрів у публічних бібліотеках в умовах становлення електронного урядування в Україні, висвітлено професійні цінності й вимоги до сучасного бібліотекаря. Увагу акцентовано на тому, що професійна підготовка бібліотечного фахівця в сучасному інформатизованому суспільстві є безперервним, цілісним і багатоаспектним процесом, що передбачає розвиток і вдосконалення здібностей, оволодіння необхідними знаннями, технологіями та функціями бібліотечного менеджменту. На основі спостережень запропоновано нові підходи у сфері вдосконалення механізмів підготовки бібліотечних фахівців.

Ключові слова: публічні бібліотеки, кадрова політика, підвищення кваліфікації, електронне урядування.

PROFESSIONAL TRAINING OF LIBRARY SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF E-GOVERNMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article considers and analyzes the problem of shortage of skilled personnel in public libraries in the conditions of the establishment of e-governance in Ukraine, highlights professional values and requirements for a modern librarian. The emphasis is placed on the fact that the professional training of a library specialist in the modern informatized society is a continuous, coherent and multidisciplinary process that involves the development and improvement of abilities, the acquisition of the necessary knowledge, technologies and functions of library management. On the basis of observations, new approaches are proposed in the field of improving the mechanisms of library specialists training.

Key words: public libraries, personnel policy, advanced training, e-government.

Вступ. Одне з основних пріоритетів України – прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформатизоване суспільство, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, з метою надання кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному та особистому розвитку й підвищуючи якість життя. Електронне урядування є одним із інструментів розвитку інформатизованого суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління [22].

Світова й вітчизняна практика демонструє, що бібліотеки, інтегруючись у мережеве середовище, використовуючи його інструментарій для надання сучасних послуг користувачам і водночас еволюціонуючи в інформаційні центри, інфополіси, урізноманітнюючи та збагачуючи форми й методи реалізації своєї інформаційної функції, відіграють важливу роль у забезпеченні права громадян на вільний доступ до офіційної, правової, будь-якої іншої інформації та встановленні електронної інформаційної взаємодії громадян із владою.

Так, Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ (ІФЛА) підтримує розширення інформаційних послуг бібліотек. У маніфесті ІФЛА про Інтернет 2014,

© Плахтій А., 2018

прийнятий Сесією Ради ІФЛА у серпні 2014 р. стверджується, що бібліотеки мають забезпечувати відкритий доступ до Інтернету, своїх ресурсів і сервісів. Їх роль полягає у тому, щоб діяти як точки доступу, які пропонують умови, рекомендації, підтримку та механізми для подолання бар'єрів, що існують через різницю у навичках та можливостях користування ресурсами й технологіями [17].

У Ліонській Декларації про доступ до інформації зазначається, що такі інформаційні посередники, як бібліотеки, архіви, громадські організації, громадські діячі та засоби масової інформації мають достатньо знань та засобів, щоб допомагати урядам, установам і приватним особам обмінюватися, організовувати, структурувати і розуміти дані, необхідні для розвитку. Вони можуть робити це за допомогою:

1. Надання інформації про основні права і можливості державних служб, навколишнього середовища, охорони здоров'я, можливості працевлаштування та державні видатки на підтримку саморозвитку місцевих громад та громадян;

2. Виявлення та залучення уваги до актуальних і потребуючих вирішення проблем і потреб населення;

3. Розвитку співпраці між регіональними, культурними та іншими секторами для поліпшення комунікації й обміну ідеями з розвитку з їх оцінкою для подальшого аналізу;

4. Збереження і надання постійного доступу до культурної спадщини, урядових джерел і публічної інформації під керівництвом національних бібліотек, архівів та інших публічних установ культурної спадщини;

5. Організації публічних форумів і простору для більш активної участі суспільства в ухваленні рішень;

6. Організації навчання і прищеплення навичок, щоб допомогти людям отримувати і розуміти інформацію і мати доступ до необхідних їм служб [19].

У зв'язку з цим відбувається переосмислення значення бібліотечних установ у системі сучасної інформаційної діяльності: їх функції розширюються від традиційних книгозбірень до активних суб'єктів інформаційного процесу, до ролі важливих посередників між всезростаючими обсягами продукованої різноманітної інформації, глобальними інформаційними ресурсами і замовниками. Постають нові наукові завдання, пов'язані з дослідженнями ролі бібліотек у системі сучасних соціальних інформаційних комунікацій, удосконалення їхньої ефективності в бібліотечному інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади.

Як посередник у наданні послуг та операцій електронного урядування, публічні бібліотеки можуть очікувати висунення низки нових вимог до них, однією з яких є професіоналізм бібліотечних працівників, кваліфікаційний рівень котрих має відповідати сучасним вимогам високотехнологічного соціуму. Так, надзвичайно актуальним для бібліотек стало питання навчання населення навичкам користування публічною інформацією через Інтернет, а також – електронній взаємодії громадян із владою. Але перш ніж навчити когось, насамперед навчитись потрібно самим бібліотекарям: бути обізнаними в політичних подіях, державних реформах, технологічних інноваціях, брати участь в інформаційній підтримці цих процесів та долучати користувачів до електронного урядування через популяризацію знань.

Вагомим внеском у вивчення означеної проблематики є дослідження В. Загуменної [4], Т. Кузнецової [7], М. Матвеева [8], Г. Петрової [10]. Водночас ступінь розробленості проблематики залишається все ще недостатнім. Досі бракує досліджень, у яких би комплексно аналізувалась інформація про необхідність забезпечення якісної підготовки бібліотечних фахівців нової формації як необхідної умови розвитку електронного урядування в Україні. Такий стан пояснюється тим, що означена проблема постала в українській науці та практичній діяльності порівняно недавно.

Це обумовлює формування *мети статті* – з'ясувати місце і роль бібліотечних фахівців в умовах розвитку електронного урядування в Україні. Довести необхід-

ність підвищення кваліфікації та перепідготовки бібліотечних кадрів для їх подальшого залучення до надання послуг електронного урядування, реалізуючи право кожного громадянина на встановлення електронної інформаційної взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Методи дослідження. Методологічною базою став комплексний підхід до розробленої теми, що ґрунтується на загальнонаукових вимірах, базовими з яких було визначено соціально-комунікаційний, системний, структурно-функціональний та інституціональний. Вони дали змогу визначити місце й роль бібліотечних фахівців в умовах становлення електронного урядування, з'ясувати фактори, що вимагають підвищення рівня професіоналізму та компетентності бібліотечних кадрів, неперервного навчання й постійної модернізації вмінь.

Результати й обговорення. Кадрове забезпечення публічних бібліотек висококваліфікованими спеціалістами в умовах розвитку електронного урядування є однією з нагальних проблем сьогодення, адже від рівня кадрового потенціалу залежить успіх державної політики в цілому.

Завдання сучасного бібліотекаря, який працює в умовах інформатизованого суспільства, інструмент розвитку якого – електронне урядування [22], що полягає в організації інформаційно-комунікаційного середовища таким чином, щоб користувачі бібліотеки отримували якнайповнішу інформацію з найменшими витратами часу.

Функції бібліотечно-інформаційних працівників зазнали деяких змін з появою нових систем комунікації та їх інформаційного забезпечення. На цей процес мають вплив кілька чинників, котрі й формують нові професійні вимоги. Насамперед це комп'ютеризація бібліотек. Вона вимагає від спеціалістів уміння використовувати універсальне прикладне програмне забезпечення, навички роботи з сервісами Інтернету для вирішення професійних завдань. А для працівників публічних бібліотек із доступу до е-урядування має вплив ще один фактор – реалізація концепції електронного урядування, котра вимагає активізації участі бібліотек у підтримці розвитку електронного урядування. У Концепції розвитку електронного урядування в Україні зазначено: «електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян» [22].

Відповідно до цього визначення бібліотечні спеціалісти з доступу до електронного урядування повинні добре знати інформаційні потреби користувачів, орієнтуватися у різних інформаційних продуктах та послугах.

Бібліотеки перетворюються зі звичайних для нас організацій, що зберігають опубліковані документи й організують їх використання, у потужні інформаційні центри, котрі функціонують у мережі Інтернет.

Така ситуація спричинена ще й тим, що все більше користувачів надають перевагу електронним документам і послугам над традиційними. Тому перед сучасними бібліотекарями постало дуже непросто завдання – створити умови, які б задовольнили такий тип інформаційних користувачів.

Стандартною вимогою до кваліфікації бібліотекаря нової формації є вміння навчати користувачів бібліотеки основам інформаційної культури, принципам пошуку в електронних ресурсах. Одним із факторів формування нових вимог до професійного рівня бібліотечних працівників в умовах становлення електронного урядування є забезпечення поінформованості громадян про державотворчі й демократичні процеси в Україні, здійснення інформаційної підтримки органів державної влади та управління, створення нових комунікаційних зв'язків між державними установами та місцевою громадою, сприяння залученню громадян до використання сучасної інформаційної інфраструктури держави, організування навчання з опанування

новими інформаційними технологіями різних соціальних груп населення України. Під впливом нових технологій бібліотека поступово перетворюється в центр публічного доступу до інформації. Саме в цих умовах на персонал покладається завдання із забезпечення і реалізації відповідних конституційних прав і свобод громадян України. Важливість питання кадрового забезпечення висококваліфікованими співробітниками підтверджує той факт, що кадрова криза вже стала реальністю, адже лише чверть працівників бібліотек відповідають викликам сьогодення. Відбувається розподіл і перерозподіл бібліотечних фахівців в інші галузі та навпаки. Це привело до виникнення дефіциту бібліотечних кадрів у зв'язку з їхнім відтоком у сферу виробничої і кооперативної діяльності.

Нині в Україні потрібно близько 12 тис. спеціалістів. Така ситуація в кадровій професійно-освітній політиці призводить до зростання актуальності системи додаткової професійної освіти. Так, працівник бібліотеки з доступу до електронного урядування повинен володіти новими знаннями, вміннями та навичками, адекватними викликам та потребам інформатизованого суспільства. Бібліотекар нової формації – це не лише хранитель документальної культурної спадщини, служитель книги, знавець літератури, вихователь культури читання, організатор культурно-освітньої діяльності. Сучасний бібліотекар це також аналітик, який уміє здійснювати пошук та оцінювати якість інформаційних ресурсів з урахуванням потреб користувачів, це інформаційний посередник у системі електронних документальних комунікацій, це спеціаліст у галузі соціальних комунікаційних технологій, який глибоко переконаний, що сучасні бібліотеки є тими інформаційними центрами, які реалізують конституційні права громадян на доступ до інформації, зокрема офіційної. Такі потреби потребують наявності у бібліотеках підготовлених спеціалістів, які:

1. Знають принципи роботи браузерів, формати та можливості збереження знайдених даних;
2. Володіють найпростішими вміннями відновлення роботи комп'ютера та доступу до мережі;
3. Знають адреси сайтів державної влади та місцевого самоврядування, типової структури таких сайтів та порталів Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів;
4. Уміють аналізувати й ефективно використовувати різні джерела офіційної інформації, в тому числі Інтернет-сторінки органів державної влади; знають правову базу електронного урядування;
5. Вільно орієнтуються в традиційних та електронних інформаційних ресурсах органів влади;
6. Можуть оперативно відповідати на запити щодо офіційної інформації різних категорій користувачів;
7. Уміють здійснювати інформаційно-бібліографічне обслуговування органів місцевого самоврядування.

Але, на жаль, протиріччя між вимогами, які ставить сучасне суспільство перед бібліотечними працівниками, та їх професійною компетенцією в останні роки помітно зростає.

Підбір кадрів відповідно до рекомендацій і правил менеджменту персоналу зроби́ти майже неможливо. Не дозволяє зробити це ні рівень заробітної платні, ні ринок вільних бібліотечних фахівців з освітою і досвідом. Підготовка та безперервне навчання потребує значних фінансових витрат. Аналіз кадрового потенціалу також є невтішним. Вища бібліотечна школа сьогодні вже не в змозі відновити втрати професіоналів у бібліотеках. Кожного року до бібліотек приходять значно менше випускників.

В Україні на сьогоднішній день лише 4 університети готують фахівців з бібліотечної справи: Київський національний університет культури і мистецтв, Харківська державна академія культури, Рівненський державний гуманітарний університет

і Київський університет ім. Бориса Грінченка, які спроможні щорічно випускати лише 200 молодих спеціалістів, у той час як маленька країна Данія готує 1000 фахівців. Така незначна кількість спеціалістів не задовольняє кадрові потреби книгозбірень України. Це підтверджують і результати Всеукраїнського дослідження «Публічні бібліотеки України в соціокультурному просторі регіону» (2007–2008), в якому наголошено, що сьогодні особливо відчувається потреба в молодих висококваліфікованих працівниках саме з фаховою бібліотечною освітою. Не вистачає методистів, бібліографів, каталогізаторів, бібліотекарів, здатних працювати з окремими категоріями користувачів; також гостро стоїть питання нестачі спеціалістів із впровадження нових інформаційних технологій.

Виникає питання, чому склалася така ситуація. Імідж професії – одна з найболючіших проблем бібліотечної справи. Відсутність позитивного іміджу призводить до найгіршого сценарію зі всіх можливих: кадровому зубожінню та підтвердженню стереотипу «вимираючої професії».

З метою формування знань у студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія» навчальних закладів III–IV рівня акредитації щодо ролі бібліотек у розвитку електронного урядування та вироблення навичок роботи в інформаційному середовищі, Українська бібліотечна асоціація рекомендує впровадити в навчальний процес підготовки фахівців бібліотечно-інформаційної сфери навчальну програму курсу «Бібліотеки та електронне урядування». Навчальна програма спрямована на висвітлення основних теоретичних і технологічних питань реалізації концепції електронного урядування в умовах бібліотеки та складається з лекційних, семінарських і практичних занять; включає самостійну та індивідуальну підготовку студентів [1, с. 16].

Українська бібліотечна асоціація рекомендує кафедрам навчальних закладів III–IV рівня акредитації, що здійснюють підготовку фахівців спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія», розглянути можливість впровадження навчальної програми через:

1. Включення до навчальних планів підготовки бакалаврів або спеціалістів навчальної дисципліни (спеціального курсу чи курсу за вибором студента) «Бібліотеки та електронне урядування»;
2. Включення окремого навчального модуля у складі іншого навчального курсу, близького за тематикою і змістовним наповненням;
3. Розробку дистанційного курсу «Бібліотеки та електронне урядування» з метою його подальшого впровадження в навчальний процес.

Запропонована програма може бути адаптована до навчального процесу кожного ВНЗ. Також вона може слугувати основою для робочої навчальної програми та навчально-методичного комплексу дисципліни «Бібліотеки та електронне урядування» або іншого [16].

У ситуації ж із кадрами існують такі проблеми:

- сукупні знання, вміння та навички працівників бібліотек сьогодні явно відстають від динамічних інформаційних комунікацій і далеко не завжди відповідають новим завданням реформування галузі;
- низький рівень заробітної плати працівників бібліотек, соціальна незахищеність приводять до того, що перспективні бібліотечні спеціалісти йдуть до інших сфер із більш високою оплатою праці. Оскільки ж необхідна термінова їх заміна – це знижує рівень вимог до нових кадрів та приводить до все більш помітної кадрової стагнації: кількість працюючих пенсіонерів у деяких регіонах досягає 70 %. Вакансії в бібліотеках заповнюються в основному спеціалістами без спеціальної освіти, що збільшує дистанцію між освітнім рівнем читачів та бібліотекарів;
- скорочення прийому на бібліотечно-інформаційні факультети вищих та середніх навчальних закладів за останнє десятиріччя;

- відсутність системи професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації кадрів. Відсутність можливості регулярно підвищувати кваліфікацію. Професійної перепідготовки потребують сьогодні 70 % бібліотечного колективу, які не мають профільної освіти, але більшість із них не можуть пройти цю форму навчання з причини відсутності необхідної освітньої інфраструктури і фінансових засобів [11].

«Старіння» бібліотечних кадрів зумовлене й тим, що в нестабільних економічних умовах більшість фахівців працюють після досягнення пенсійного віку. З одного боку, це позитивний факт, оскільки успіх діяльності будь-якої установи залежить від традицій, накопиченого досвіду, з іншого – певною мірою призводить до інертності, гальмування інноваційних процесів.

Падіння престижу професії призводить до зменшення студентів бібліотечної спеціальності в середніх і вищих навчальних закладах, а отже, створює дефіцит кадрів. Більш того, навчальні заклади культури не враховують потреби університетських бібліотек, не направляють студентів на практику і не розподіляють на роботу.

Необхідність у професійному навчанні як правило виникає в трьох основних випадках. По-перше, коли працівник прийнятий на роботу в бібліотеку; по-друге, коли працівника призначають на нову посаду; по-третє, коли виявляється невідповідність між професійними знаннями і навичками, якими повинен володіти працівник на конкретному робочому місці, і тими знаннями, вміннями та навичками, якими він дійсно володіє.

Існує ціла низка універсальних методів навчання: лекція, семінар, семінар-практикум, практичне заняття, стажування, консультація, екскурсія, ділова гра, майстер-клас тощо. Основним у плануванні та організації таких занять є те, що бібліотеки повинні б максимально враховувати здобуту слухачами освіту, їх попереднє місце роботи.

Для підвищення рівня компетентності проводяться тренінги для бібліотечних працівників та розроблено відповідне навчально-методичне забезпечення.

Однією з найбільш поширених традиційних форм підвищення компетентності, що дозволяє різнобічно та планомірно висвітлювати питання теорії і практики бібліотечної справи, сьогодні продовжують залишатися семінари.

Незважаючи на те, що семінарські заняття почали впроваджуватися ще в 20-і роки ХХ ст., на думку більшості фахівців вони залишаються не лише найбільш поширеною, але й найбільш дієвою формою підвищення кваліфікації.

Основне завдання універсальних семінарів – проінформувати, тому на них обговорюється кілька тем або широке коло питань, у вирішенні яких зацікавлені різні групи учасників. Сюди можуть входити і демонстрації цікавих форм; презентації нових методичних матеріалів для оволодіння способами ведення нових форм бібліотечної роботи та ін. [3].

Досить актуальним нині є проведення тренінгових семінарів. Семінар-тренінг – це інтегрована форма навчання персоналу, в якій об'єднуються елементи семінару як традиційної форми підвищення кваліфікації бібліотечних працівників та елементи тренінгу як методу ситуаційного проблемного навчання. Його робота спрямована на засвоєння основних принципів розвитку, методів; практичних навичок; на визначення розвитку бібліотеки в контексті політичної та економічної ситуації, а також її статусу; на вивчення розвитку бібліотечної мережі у взаємодії з іншими інформаційними та культурними закладами, на обмін інформацією та досвідом у галузі професійної діяльності [5].

Прошли перевірку часом і такі традиційні форми підвищення кваліфікації бібліотекарів як семінари-практикум та круглі столи. Особливістю перших є їх більша практична орієнтованість. Круглий стіл – одна з форм колективної дискусії з актуальної проблеми, бесіда, в якій бере участь група (зазвичай не більше 25 осіб), і відбувається вільний обмін думками (відкрите обговорення професійних проблем).

Специфіка такої форми – максимальна активність учасників, що забезпечує ефективність розгляду питань.

Одним із традиційних методів навчання є лекція. Вона виконує такі функції: інформаційну, мотиваційну (розвиток інтересу до предмета лекції, пізнавальних потреб), організаційно-орієнтаційну (поради з наукової організації пізнавальної роботи, орієнтація в першоджерелах), професійно-виховну (виховання професійного покликання, професійної етики, розвиток спеціальних здібностей), методологічну (зразки наукових методів пояснення, аналізу, інтерпретації, прогнозу), оціночну й розвиваючу (формування розумових умінь, почуттів, оцінок).

Формами поглибленої професіоналізації також можна вважати науково-практичні конференції. Вони, як правило, охоплюють різні аспекти діяльності як бібліотеки в цілому, так і її відділів. У формі практикумів здійснюється функціональна спеціалізація на робочих місцях. Програма практикуму включає виробничий інструктаж; паралельне вивчення конкретних обов'язків і освоєння технологічних процесів. Науково-практичні конференції мають на меті глибоке вивчення бібліотечного досвіду, його теоретичне осмислення і практичні рекомендації. Їх відмінність від семінарів – у більш ретельній і глибокій розробці виступів, більш тривалому підготовчому періоді, високому науково-теоретичному рівні виступів.

Своєрідною формою підвищення компетентності є заочні конференції, коли підготовлені бібліотекарями повідомлення публікуються в спеціальному бюлетені, або ж на сторінках місцевих періодичних видань. Позитивні сторони цієї роботи полягають у можливості залучення до обміну досвідом і обговорення тієї чи іншої теми широких кіл бібліотекарів, обговорення практики роботи, виявлення недоліків і накреслення шляхів удосконалення діяльності бібліотек [13].

Ще однією із форм підвищення професійної компетентності є школи молодого бібліотекаря, керівника, сільського бібліотекаря та ін. Форми занять, їх тематика різноманітні. До прикладу, в ЦБС Шевченківського району м. Києва розроблено програми навчання в «Школі бібліотекаря-початківця» та в «Школі компетентного бібліотекаря». «Школа сучасного бібліотекаря» ЦБС Деснянського району Києва працює за двома напрямками: навчання в тренінг-центрі по освоєнню програми MARK SQL та робота дискусійної зали, де проходить взаємообмін новими ідеями й досвідом із усіх напрямів бібліотечної діяльності. Бібліотечні працівники Дніпровського району проходять навчання в «Школі професійної майстерності». У межах занять проводять методичні години, практикуми, круглі столи, обговорення цікавого досвіду роботи публічних бібліотек України та зарубіжжя [13].

Не відмовляючись від традиційних форм підвищення кваліфікації, необхідно продовжувати удосконалюватись, модернізуватись, враховувати зміни в суспільстві, робити акцент на нових інтерактивних формах навчання: тренінгах, професійних конкурсах, навчанні баскет-методом та дистанційному тощо. Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Мерленд) у 1980-х рр., показують, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити відсоток засвоєння матеріалу.

Поняття «інтерактивність» прийшло з англійської від слова «interact», де «inter» – взаємний, а «act» – діяти. Таким чином, інтерактивність – це здатність до взаємодії, діалогу. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови активної взаємодії всіх учасників. Це співнавчання, взаємонавчання, де всі учасники є рівноправними суб'єктами. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації [6].

Останнім часом для підвищення кваліфікації працівників бібліотек активно використовуються тренінги. Виник у медицині у XIX ст. (як різновид психотерапії), у

XX ст. набув поширення в професійній освіті (як форма навчання) та у практичній психології (як інструмент розвитку людини).

Тренінг – це навчання, що базується на досвіді людини, розвиває здібності особистості до пошуку, нових знань, творчості, допомагає здійснити інтелектуальний прорив, формує новий світогляд. Основні завдання, що ставляться на тренінгу: набуття практичних навичок (в основному шляхом виконання різноманітних вправ); збільшення знань (розширення розуміння теоретичних питань); навчання на досвіді інших; зміна ставлення і поведінки [14].

Дуже поширеним методом інтерактивного навчання є ділова гра. Це метод пошуку рішень в умовній проблемній ситуації. Елементами ділової гри є: розподіл за ролями, змагання, особливі правила і т. д. Під час ділових ігор процес навчання максимально наближається до реальної практичної діяльності керівників і співробітників організацій, установ.

Інноваційним методом професійного розвитку є коучинг (від англ. «coach» – репетитор, інструктор, тренер): процес, що сприяє реалізації розвитку співробітника і, отже, підвищенню компетентності та вдосконаленню професійних навичок того, хто навчається. Коучинг дозволяє розкрити потенціал особистості для максимізації власної продуктивності та ефективності праці [12].

Брейнстремінг (метод, який називають ще «мозковим штурмом» або «мозковою атакою») допомагає ефективно зібрати максимальну кількість ідей. Успіхи залежить від двох головних принципів. Перший полягає в тому, що група може давати при сумісній роботі ідеї більш високої якості. Другий принцип: умови повинні бути дружніми, а люди доброзичливими [14].

Для професійного розвитку керівного складу бібліотеки часто застосовують баскет-метод (англ. «in basket test» – розбір ділових паперів): прийняття рішень керівником на основі отриманої кореспонденції. Цей метод передбачає імітацію ситуацій, які часто зустрічаються у роботі керівника. Учаснику пропонується виступити в ролі керівника, якому необхідно терміново розібрати ділові папери, що накопичилися і прийняти по кожному рішення [6].

Характерною ознакою сучасного інформаційного суспільства є глобальна інформатизація, що істотно впливає на освітні процеси та зумовлює постійний розвиток систем дистанційного навчання (ДН). Популярність такої освіти зумовлена причинами, серед яких можна виділити:

- 1) потреба у підготовці високого рівня фахівців;
- 2) для багатьох бажаючих навчатись складною стає проблема суміщення студента в просторі і часі із викладачам. Висока вартість навчання, відсутність ВНЗ на периферії не завжди дозволяють здобути традиційну вищу освіту;
- 3) бурхливий розвиток технологій управління процесами, а також збільшення кількості продуктів науково-технічного прогресу зумовлюють необхідність зростання кваліфікації обслуговуючих працівників. Водночас надмірна завантаженість роботою не завжди дозволяє виокремити певну кількість часу для проходження курсів підвищення кваліфікації. Не останнє значення має і віддаленість потенційних клієнтів від великих міст, де в основному зосереджуються науково-освітні центри [9].

Дистанційне навчання – це форма отримання знань через Інтернет-ресурси. Основна перевага – приватність, адаптивність, можливість самостійно планувати самонавчання, наявність зворотного зв'язку. Дистанційне навчання, уміння користуватись ресурсами мережі – ознака сучасної, цивілізованої, освіченої людини.

Поширення Інтернету відкрило принципово нові можливості для впровадження дистанційного навчання. На рубежі тисячоліть воно стало однією з найбільш ефективних форм підготовки через Інтернет, що дозволяють використовувати такі незаперечні переваги мережі, як широта охоплення аудиторії, оперативність оновлення матеріалу, високий рівень зручності для користувача. Подібна форма навчання за-

безпечує можливість здійснювати підготовку слухачів незалежно від їхнього місцезнаходження силами кваліфікованих викладачів провідних наукових центрів.

У дистанційній освіті істотну роль відіграють інформаційні ресурси, що надаються за допомогою мережевих технологій: у складі комплексу методичного забезпечення ДН важливе місце займають електронні підручники та навчальні посібники.

Дистанційна форма навчання запроваджується в Інституті післядипломної освіти НАККІМ. Перший експериментальний курс розроблено з урахуванням:

- 1) гнучкості (територіальної, вікової, часової, змістовної);
- 2) визначальної ролі самостійної роботи бібліотекарів – учасників навчання;
- 3) інтерактивної спрямованості у взаємодії з викладачем та з метою індивідуалізації навчання.

Учасниками експериментального навчання стали працівники бібліотек десяти регіонів України [15].

Так, Українська бібліотечна асоціація (УБА) спільно з Програмою сприяння Парламенту II (ПСП II) за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (ПБАЮ) з 2009 р. реалізовує проект «Інформація органів влади для громадян у бібліотеці: пошук, доступ, консультування». Відповідно до завдань проекту розроблено програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Організація доступу до інформації органів державної влади України в бібліотеках», на основі якої проводиться навчання бібліотекарів, котрі надають користувачам послуги з доступу до офіційної інформації. Так, програма тренінгів для бібліотекарів включає:

- ознайомлення зі змістом та основними поняттями електронного урядування;
- вивчення структури та контенту веб-порталів і веб-сайтів органів державної влади та управління;
- засвоєння методики інформаційного забезпечення потреб користувачів;
- виконання пошуку законодавчих та нормативно-правових документів;
- вивчення можливостей взаємодії бібліотеки з органами державної влади та ін. [18].

Для навчання користувачів бібліотек підготовлено методичний посібник «Інформація органів державної влади України: як шукати і використовувати наявні інформаційні ресурси», електронну версію якого можна отримати у Виконавчому офісі УБА.

Відповідно до завдань проекту в 2009 р. розроблено програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Організація доступу до інформації органів державної влади України у бібліотеках» та методичний посібник «Інформація органів державної влади України: як шукати і використовувати наявні інформаційні ресурси», призначений для використання працівниками бібліотек [16].

25–26 червня 2009 р. проведено фокус-семінар «Інформація органів влади для громадян у публічній бібліотеці: пошук, доступ, консультування» на базі Національної парламентської бібліотеки України. До участі запрошено 36 членів УБА – директорів і завідувачів науково-методичними відділами обласних універсальних наукових і центральних міських бібліотек. Загалом представлено 19 книгозбірень із різних регіонів України.

Обговорення ролі бібліотек у забезпеченні доступності до урядової інформації під час семінару стало одним із основних питань. Програма передбачала також презентації діяльності регіональних бібліотек щодо створення інформаційних пунктів доступу громадян до законодавчої бази України, екскурсію до Верховної Ради України та ознайомлення з організацією і проведенням слухань у комітетах ВРУ [16].

Упродовж грудня 2009 р. – березня 2010-го проведено шість регіональних тренінгів для працівників центральних районних (міських) бібліотек з навчально-організаційною метою, що стало базисом для створення Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації. Усі учасники тренінгу здобули теоретичні знання щодо системи інформаційних ресурсів влади, джерел отримання інформації про Верховну

Раду України, Кабінет Міністрів України, Адміністрацію Президента України, під час практичних занять мали можливість навчитися користуватися сайтами органів державної влади та місцевого самоврядування. Також отримали практичні навички пошуку законодавчих і нормативно-правових документів, використання інтернет-ресурсів із електронного самоврядування для інформаційного забезпечення потреб користувачів, здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування органів влади.

Під час науково-практичної конференції «Інформація органів влади для громадян у бібліотеці: пошук, доступ, консультування» (7–10 вересня 2010 р., м. Керч) розглянуті такі основні питання: роль публічних бібліотек у забезпеченні доступності інформації для громадян та розвитку електронного урядування; нові шляхи комунікації з органами влади; надання відкритого доступу до офіційної інформації як складова професійних умінь бібліотечних працівників.

У 2010 р. на базі Центру безперервної інформаційно-бібліотечної освіти, створеного спільно УБА та Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв, проведено фокус-семинар для викладачів ВНЗ, що здійснюють підготовку бібліотечних фахівців; у 2011 р. підготовлено навчальну програму курсу «Бібліотеки та електронне урядування» для студентів спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія», яка затверджена Президією УБА та рекомендована до використання у навчальних закладах III-IV рівня акредитації [16].

15 та 29 травня 2015 р. в бібліотеці для шанувальників активних та інтелектуальних ігор відбувся веб-квест «Відкрий для себе е-урядування». Проведений у рамках проекту з розвитку електронного урядування «Поінформована громада – демократична країна». Основне його завдання – сприяти поширенню знань про доступ до всіх видів відкритої державної інформації, що має індивідуальну та суспільну значимість. Учасники ознайомилися з формами популяризації електронних послуг, що надаються сучасними бібліотеками. Опісля учасники обговорили проблеми доступу до електронних послуг на місцевому рівні.

Проте є багато факторів, що негативно впливають на ситуацію з підвищенням кваліфікації бібліотечних кадрів: відсутність стимулів, які спонукали б працівника підвищувати кваліфікацію (а саме – залежність професійного зростання та підвищення рівня оплати праці, успішне проходження атестацій тощо); обмежені можливості вибору для організованих форм навчання бібліотечних працівників; негативне ставлення певної категорії до навчання; відсутність в окремих бібліотечних фахівців сформованої пізнавальної потреби, відсутність бажання навчатися та ін.

Висновки та перспективи. Безумовно, ситуація, що склалася з кадрами у бібліотеках із доступу до е-урядування, потребує вирішення.

Важливим є і здійснення моніторингу наявних та перспективних потреб бібліотек у кадрах, удосконалення структури й змісту безперервної професійної освіти (з орієнтацією на нові виклики, спричинені впровадженням в Україні електронного урядування) із залученням провідних фахівців бібліотечної галузі, створення системи матеріального і морального заохочення молодих спеціалістів.

Динамічні перетворення в усіх сферах життя змінюють не лише суспільну роль бібліотек, а й роль бібліотекаря в цьому процесі. Знання, вміння, навички, цільові настанови фахівців, які добре розуміються на новітніх технологіях, спроможні продукувати оригінальні ідеї, є вирішальними факторами, що впливають на успішне функціонування установи, якість наданої інформації та рівень обслуговування читачів. Саме такий фахівець може реалізувати концепцію інтелектуалізації бібліотечної професії та забезпечити якісне інформаційно-бібліографічне обслуговування в умовах розвитку електронного урядування.

Робота з організації підвищення кваліфікації працівників бібліотек з доступу до електронного урядування відзначається постійним пошуком і впровадженням інновацій, зумовлених вимогами часу та перспективами розвитку інформаційних тех-

нологій. Проте внутрішньобібліотечне підвищення кваліфікації не може розв'язати всіх проблем, що стоять перед бібліотекою.

Необхідність формування системи безперервної бібліотечної освіти, яка характеризувалася б якісними результатами, потребує подальших наукових досліджень.

1. *Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування: практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування* / Центральна бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва; уклад. Гич Г. М., Михайловська Т. О., Некипелова О. М., Цуканова А. Є. – Миколаїв: ФОП Швец В. Д., 2013. – 120 с.

2. *Білик О.* Бібліотеки та питання професіоналізації кадрів / О. Білик // *Бібліотечна планета.* – 2011. – №2. – С. 26-30.

3. *В помощь* повышению квалификации библиотечных кадров: метод. рекомендации / Амур. обл. науч. б-ка им. Н. Н. Муравьева-Амурского; отд. библиотечного развития; сост. В. В. Фатеева. – Благовещенск, 2012. – 65 с.

4. *Загуменна В.* Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних фахівців у НАККЖІМ / Віра Загуменна, Ірина Тимошенко // *Вісник Книжкової палати.* – 2015. – № 4. – С. 43–44.

5. *Інноваційні форми підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу: метод. реком., поради* / ЗОДЮБ; уклад.: І. М. Палаташ, І. М. Хмара; відповід. за вип. В. Д. Чіка. – Ужгород, 2013. – 32 с. – (Фаховий блокнот; вип. 4).

6. *Інтерактивні форми навчання у системі професійного розвитку бібліотечних працівників: методика та рекомендації з використання* / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; [уклад. Г. Д. Ковальчук]. – Х., 2012. – 38 с.

7. *Кузнецова Т. Я.* Библиотечные кадры сегодня и завтра: пути решения проблемы кадров, которые «решают все» // *Науч. и техн. б-ки.* – 2009. – №3. – С. 7–12.

8. *Матвеев М. Ю.* Проблемы имиджа библиотечной науки, образования и профессии // *Науч. и техн. б-ки.* – 2008. – №5. – С. 80-89.

9. *Новаківський І. І.* Дистанційна освіта як ефективний інноваційний чинник підвищення рівня трудового потенціалу / І. І. Новаківський, О. В. Перелигіна // *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: [збірник наукових праць]* / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 379–385. – (Вісник / Національний університет «Львівська політехніка»; №714).

10. *Петрова Г.* Організація роботи персоналу бібліотеки в умовах протиріч традиційних технологій з інноваційними // *Бібл. форум України.* – 2007. – № 1. С. 36–40.

11. *Петрухно Ю. Є.* Професійні цінності бібліотечних працівників ВНЗ: сучасні реалії / Ю. Є. Петрухно // *Бібліотекознавство і бібліографія України.* – № 65. – С. 159–161.

12. *Профессиональное развитие коллектива. Формы и методы повышения квалификации: метод. матер.* / ГУК «Псков. обл. универ. науч. б-ка; [сост. О. В. Акинфиева; ред., отв. за вып. В. И. Павлова]. – Псков: ГУК «Псковск. обл. универ. науч. б-ка», 2011. – 20 с.

13. *Романюк О.* Система підвищення фахового рівня працівників публічних бібліотек Києва / О. Романюк // *Бібліотечний форум України.* – 2011. – №1. – С. 37–40.

14. *Тренінг* як одна з форм підвищення кваліфікації бібліотечного персоналу / Регіон. тренінг. центр Львів. ОУНБ; [уклад. І. Лешнівська; відп. за вип. О. Шматько]. – Л., 2010. – 22 с.

15. *Шевченко І. О.* Створення освітнього простору для бібліотекарів в контексті інформатизації суспільства / І. О. Шевченко // *Культура і суспільство XXI ст.: духовні, культурні, соціальні виміри: матеріали Всеукр. наук. – практ. конф.* – 2010. – С. 22–26.

16. *Звіт* про діяльність Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації у 2009-2012 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://govinfolibrary.files.wordpress.com/2012/12/report_caps_2013.pdf. – Дата доступу: 12.12.2017.

17. *Міжнародна федерація бібліотечних асоціацій і установ.* Маніфест ІФЛА про Інтернет 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>. – Дата доступу: 12.12.2017.

18. *Українська бібліотечна асоціація.* Інформація органів влади для громадян у бібліотеці [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>.

19. *The Lyon Declaration on Access to Information and Development* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>. – Дата доступу: 12.12.2017.

20. *Положення* о формах мероприятий по повышению квалификации библиотечных специалистов [Електронний ресурс] // Центр професіонального розвитку бібліотечних кадрів

Карелии / Национальная библиотека Республики Карелия. – Режим доступа : http://library.karelia.ru/Bibliotekarjam/Centr-professionalnogorazvitija_NB_RK/material1924. – Дата доступа: 12.12.2017.

21. *Про професійний розвиток працівників* : Закон України від 12 січ. 2012 р. № 4312-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. – Дата доступа: 12.12.2017.

22. *Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні*: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.

1. Government - library - community: join e-government: practical guide for libraries to provide e-government services (2007), in Editor, Gich, G. M., Mikhailovskaya, T. O., Nekipelova, O. M., Tsukanova, A. E., FOP Shvets, V. D., Mykolayiv, 120 p.

2. Bilyk, O. (2011), «Libraries and issues of personnel professionalization», *Bibliotechna planet* [Library Planet], vol. 2, pp. 26-30.

3. To help improve the skills of library staff: method. recommendations (2012), in Editor, Fateev, V. V., Blagoveshchensk, 65 p.

4. Zahumenna, B. (2015), «Preparation, retraining and advanced training of library and information specialists at NAKKKiM», *Visnyk Knyzhkova Palata* [Bulletin of the Book Chamber], vol. 4, pp. 43-44.

5. Innovative forms of advanced training of library staff: method. recommendations, advice (2013), in Editor, Palatash, I. M., Khmara, I. M., Uzhhorod, 32 p.

6. Interactive forms of training in the system of professional development of library workers: methodology and recommendations for use (2012), in Editor, Kovalchuk, G. D., Kharkiv, 38 p.

7. Kuznetsova, T. Ya. (2009), «Library frames today and tomorrow: ways to solve the problem of frames who «solve everything», *Scientific and technical libraries*, vol. 3, pp. 7–12.

8. Matveyev, M. Yu. (2008), «Problems of the image of library science, education and profession», *Scientific and technical libraries*, vol. 5, pp. 80-89.

9. Novakivsky, I. I. (2011) «Distant education as an effective innovation factor in raising the level of labor potential», in Editor, Kuzmin, O. E. (Ed.), *Visnyk Nationalnogo universytetu «Lvivska politehnika»* [Bulletin of National university «Lviv Polytechnic »], vol. 714, pp. 379–385.

10. Petrova, G. (2007), «Organization of work of the library staff in conditions of contradictions of traditional technologies with innovations», [Library Forum of Ukraine], vol. 1, pp. 36–40.

11. Petrukhno, Yu. E., «Professional values of library staff of universities: modern realities», [Library Science and Bibliography of Ukraine], vol. 65, pp. 159–161.

12. Professional development of the team. Forms and methods of professional development: methodical material (2011), in Editor, Akinfieva, O. V., Pskov, 20 p.

13. Romanyuk, O. (2011), «The system of raising the professional level of workers of public libraries in Kyiv», [Library Forum of Ukraine], vol. 1, pp. 37–40.

14. Training as one of the forms of advanced training of library staff (2010), in Editor, Leshnivska, I., Lviv, 22 p.

15. Shevchenko, I. O. (2010), «Creation of an educational space for librarians in the context of informatization of society», [Culture and Society of the XXI century], pp. 22–26.

16. «Report on the activities of the Network of access points of citizens to official information in 2009–2012», available at: http://govinfo.library.files.wordpress.com/2012/12/report_caps_2013.pdf.

17. «International Federation of Library Associations and Institutions. IFLA Manifesto on the Internet 2014», available at: <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>

18. «Ukrainian Library Association. Government information for citizens in the library», available at: <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>

19. «The Lyon Declaration on Access to Information and Development», available at: <https://ula.org.ua/252-dokumenty/dokumenty-ifla-ta-in>

20. «Regulations on the forms of measures for the improvement of professional skills of library specialists», available at: http://library.karelia.ru/Bibliotekarjam/Centr-professionalnogorazvitija_NB_RK/material1924/

21. About Professional Development of Employees: The Law of Ukraine, available at: www.rada.gov.ua.

22. On Approval of the Concept of e-Governance Development in Ukraine: the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, available at: www.rada.gov.ua.

UDC 023.5.088.6 : [351:004] (477)

PROFESSIONAL TRAINING OF LIBRARY SPECIALISTS IN THE CONTEXT OF E-GOVERNMENT DEVELOPMENT IN UKRAINE

Plahtiy Alyona, PhD student,

Kyiv National University of Culture and Arts, 36, E. Konovalts St., Kyiv, 02000, Ukraine, e-mail: bonheur_1317@ukr.net.

With the introduction of e-government mechanisms in Ukraine, public libraries are increasingly involved in this process. Firstly, they are free and open for the public. Secondly, public libraries position themselves as modern information centers today, and therefore use their information potential for the development of e-government, implementing the right of every citizen to establish electronic information interaction with state authorities and local self-government.

In this regard, there is a rethinking of the value of library institutions in the system of modern information activities. There are new scientific tasks connected with researches of the role of libraries in the system of modern social information communications, improvement of their efficiency in library information-analytical support of state authorities.

Thus, the issue of educating the population about the skills of using public information through the Internet, as well as the electronic interaction of citizens with the authorities, became very relevant for libraries. But before teaching someone first, the librarians need to learn themselves.

Librarians should be aware of political events, state reforms, technological innovations, participate in the information support of these processes, and involve users in e-government through the promotion of knowledge.

This determines the purpose of the article – to find out the place and role of library specialists in the context of e-government development in Ukraine. To prove the necessity of professional development and retraining of library staff for their further involvement in providing e-government services.

Today the specialists of book collections should must prove that they work the most professionally with information. Their knowledge, skills, and target guides are critical factors that influence the success of the institution, the quality of the information provided and the level of readership. It is such a specialist who can realize the concept of intellectualization of the library profession and provide high-quality information and bibliographic services in the context of the development of e-government.

In each base library, a targeted curriculum for continuing education, retraining and advanced training of staff, updating of professional knowledge of employees on modern information.

Key words: *public libraries, personnel policy, advanced training, e-government.*

Стаття надійшла до редакції 10.01.2018